

Angelika Matuszek¹

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

ORCID ID: 0000-0003-3771-9871

e-mail: amatuszek@ath.bielsko.pl

O wartości czytania i bajce w czasach pandemii

ABSTRAKT

Podstawowym celem artykułu jest ukazanie wartości, jaką jest czytanie bajek najmłodszym, zwłaszcza w sytuacji pandemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2. Czytanie jest jedną z kluczowych kompetencji XXI wieku, która znacząco wpływa na rozwój człowieka: wzbogaca jego słownictwo, rozwija wyobraźnię, ćwiczy pamięć, przyczynia się do budowania pozytywnych relacji. Pandemia spowodowana obecnością wirusa sprawiła, że znaleźliśmy się w sytuacji trudnej, w codzienność zaczęły się wkradać strach i niepewność. Epidemiczne zmiany dotknęły szczególnie dzieci, które nie rozumiały, dlaczego nagle np. muszą zostać w domu. Sposobem na objaśnianie wirusowej rzeczywistości najmłodszym stało się wspólne czytanie nowo powstałych koronawirusowych bajek. W artykule można znaleźć odniesienia do najpopularniejszych pandemicznych opowieści, które mają charakter psychoedukacyjnych bajek terapeutycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: bajka, czytanie, pandemia, dziecko

Czytanie

Czytanie to jedna z tych umiejętności, która ma znaczący wpływ na rozwój człowieka. Czytając poszerzamy wiedzę, wzbogacamy słownictwo, rozwijamy wyobraźnię, ćwiczymy pamięć i koncentrację, niwelujemy stres. Zakładając, że literatura symuluje rzeczywistość, w tym rzeczywistość społeczną, możemy przyjąć, że w trakcie lektury znaczącemu poszerzeniu i pogłębieniu ulegają kompetencje społeczne osoby czytającej. Dzieje się tak w wyniku emocji, jakiej się doświadcza czytając, śledząc perypetie bohaterów, wczuwając się empatycznie w ich przeżycia. Ale nie tylko: w wirtualnym świecie przedstawionym symulowana rzeczywistość, w której bohater rozwiązuje problemy, na jakie możemy natrafić w świecie realnym, staje się dla czytającego treningiem umiejętności i radzenia sobie w rzeczywistości nas otaczającej. W dodatku lektura może nas postawić przed koniecznością

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „MiS”: 13.11.2020 r.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 4.12.2020 r.

skonfrontowania się z sytuacjami, których w świecie realnym nie możemy doświadczyć (na przykład walka ze smokiem), co pobudza zarówno rozwój wyobraźni, jak i pozwala poszerzyć i wzbogacić wiedzę o naszych wyborach i wyznawanym systemie wartości. W wyobraźni symulujemy możliwe zachowania i reakcje w danej sytuacji wówczas, gdy rzeczywistość nie daje nam do tego impulsu.

„Zajmujemy się psychologią literatury – *psychology of fiction*. W ostatnim czasie przeprowadziliśmy serię badań [...]. Okazało się, że osoby czytające beletrystykę uczą się więcej o emocjach innych ludzi i prezentują wyższy poziom empatii niż osoby, które czytają literaturę niebeletrystyczną. Źródłem rozumienia innych ludzi i ich uczuć jest oczywiście przede wszystkim prawdziwe życie i prawdziwy świat. Jednak czytanie powieści i opowiadań także wymaga rozumienia stanów umysłu innych ludzi. [...] Bohaterowie literaccy stają się dla nas modelami, na których możemy się wzorować w rzeczywistych relacjach interpersonalnych”².

Używanie języka w sposób świadomy – pozytywny i odpowiedzialny społecznie sprzyja budowaniu konstruktywnego dialogu³, osiągnięciu sukcesów w życiu. Badania prowadzone przez Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), podczas testów *Programme for International Student Assessment (PISA)* na przestrzeni lat 2000-2009, udowodniły, że ci którzy czytają dla przyjemności, mają lepsze wyniki w szkole. Z kolei Mark Taylor z Wydziału Socjologii Oxford University, który badał swoich respondentów w wieku 16 i 33 lat, potwierdził, że młodzi ludzie, którzy czytają książki, mają większe szanse na zrobienie kariery zawodowej⁴.

Niestety, nie tylko w Polsce, ale i w wielu krajach wysokorozwiniętych, nawyk czytania zanika u dzieci i młodzieży, także u pokolenia dorosłych, co może mieć negatywne konsekwencje nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale i społecznym⁵. Stąd też powszechność akcji propagujących czytelnictwo⁶ wśród tych najmłodszych i tych trochę starszych – edukacyjne kampanie społeczne, festiwale i wydarzenia

² K. Oatley, wywiad z A. Chrzanowską: *W teatrze emocji*, „Charaktery”, magazyn psychologiczny, 2008, nr 12(143). Profesor Keith Oatley jest psychologiem specjalizującym się w psychologii emocji i psychologii literatury na *University of Toronto* w Kanadzie.

³ Wymienione umiejętności to składowe kompetencje w zakresie rozumienia i korzystania z informacji, zob. i por. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej - Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*, [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) (22.08.2020 r.).

⁴ Zob. M. Chojecka, *Co zrobić, żeby nasze dzieci polubiły czytanie...*, <https://calapolskaczytadzieciom.pl/dla-edukatorow/czytanie-dzieciom/co-zrobic-zeby-nasze-dzieci-polubily-czytanie/> (22.08.2020).

⁵ A. Lelek, K. Migdał, J. Mrukowicz, *Szczepionka przeciw agresji i kłopotom szkolnym...czyli o korzyściach z czytania dzieciom książek od kołyski*, „Medycyna Praktyczna”, 2019, nr 1, <https://www.mp.pl/pacjent/pediatric/ksiazka-na-recepte/206242,szczepionka-przeciw-agresji-i-klopotom-szkolnym> (22.08.2020).

⁶ Wśród najpopularniejszych w Polsce programów warto wskazać: *Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2016-2020*, przygotowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, którego podstawowym celem było wspieranie nowych, innowacyjnych programów promujących praktyki czytelnicze oraz wspieranie zjawisk literatury współczesnej; powstanie Dyskusyjnych Klubów Książek, programów *Książki naszych marzeń*, *Czytające Szkoły*; akcji: *Cała Polska Czyta Dzieciom*, „Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom”, „Narodowe Czytanie”, uwalniania książek – tzw. bookcrossing. Zob. M. Kudyba, *Upowszechnianie czytelnictwa. Przegląd kampanii ogólnopolskich i lokalnych akcji*, „Warsztaty Bibliotekarskie” 2015, nr 2 (46) [dokument elektroniczny] <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/upowszechnianie-czytelnictwa-przeglad-kampanii-ogolno-polskich-i-lokalnych-akcji> (22.08.2020).

literackie, wywiady: radiowe, telewizyjne oraz internetowe akcje reklamowe⁷. Nowe rozwiązania techniczne pozwalają propagować czytelnictwo na szeroką skalę, wykorzystując w tym względzie bezpośredni kontakt, jak i nowoczesne platformy komunikacyjne. Upowszechnianiu idei czytelnictwa w sieci podejmują się nie tylko wydawnictwa, instytucje, stowarzyszenia, ale także zwyczajni ludzie, którzy kochają literaturę⁸. Ci ostatni najczęściej organizują spontaniczne akcje promujące czytelnictwo. Wśród najpopularniejszych form można wskazać m.in. wyzwania czytelnicze, które skupiają rzesze miłośników książek – ludzi, którym czytanie sprawia przyjemność⁹.

„Badacze czytelnictwa (Ross, McKechni i Rothbauer) twierdzą, że: <ludzie stają się zaawansowanymi czytelnikami poprzez czytanie dużej ilości obszernych tekstów; [ale – przyp. A.M.] najbardziej motywująca jest sama przyjemność wynikająca z czytania [...]>”¹⁰.

Maria Deskur, prezes Fundacji Powszechnego Czytania, w krótkim *Zwierzaniu czytającej* przyznaje:

„Lubię czytać książki nie dlatego, że uważam, że to dobre czy słuszne, tylko dlatego, że ktoś mnie tego nauczył; ktoś (rodzice), dość dawno temu (40 lat minęło!) nauczył mnie czerpać z tego

⁷ Renata Ciesielska-Kruczek, pisząc o projektach rozwoju czytelnictwa w Polsce, jak i na świecie, podkreśla, że promocja czytelnictwa XXI wieku musi być inna i uwzględniać wpływ innowacji technologicznych. Pojawienie się elektronicznej formy książki, np. w postaci e-booków, zmienia sposób myślenia o książce. Zob. i por. R. Ciesielska-Kruczek, *Projekty wspierające rozwój czytelnictwa w Polsce i na świecie*, [w:] *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*, M. Wojciechowska (red.), Wydawnictwo SBP – Uniwersytet Gdański, Warszawa 2015, s. 29. <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17444/Czytelnictwo%20w%20dobie%20informacji%20cyfrowej%20-%20Maja%20Wojciechowska.pdf?sequence=1#page=25> (22.08.2020).

⁸ Internet staje się kopalnią „wyzwań”, w których udział biorą tysiące czytelników. Wystarczy wymienić niektóre z nich, by pokazać ich różnorodność, np. *Wyzwanie czytelnicze Okonia 2020*, w którym zachęca się do codziennej dwudziestominutowej lektury lub przeczytania książki, która ma mniej niż 200 stron, lub książki, której autor ma to samo imię, co czytelnik – zob. <https://okonwsieci.pl/wyzwanie-czytelnicze-okonia-2020> (22.08.2020); wyzwanie innej internautki *W 80 książek dookoła świata z Martą Mrowiec* – zachęta do przeczytania książek z określonej listy – 80 pozycji różnych autorów z różnych krajów. Pomysłodawczyni projektu pragnęła także literacko okrążyć Ziemię. Zakładając, że równik ma 40 075 km, stosując przelicznik, że strona to jeden kilometr, wyliczyła, że musiałaby przeczytać ok. 115 książek, których średnia ilość stron to 350, by obejść kulę ziemską – zob. <http://martamrowiec.pl/wyzwanie-ksiazkowe/> (22.08.2020). Inne ciekawe wyzwania to na przykład *Wyzwanie czytelnicze 3660 stron*, w którym wystarczy, że będziemy czytać 10 stron dziennie – zob. https://kreatywnajacewicowka.blogspot.com/p/blog-page_5.html; *100 książek do przeczytania przed śmiercią* albo wyzwanie *WyPożyczone 2020* – zob. na <http://www.rudymspojrzeniem.pl/2019/12/wyzwanie-wypozyczone-2020.html> (22.08.2020). Wyzwania zakładają różny stopień trudności, bywają organizowane jednorazowo lub cyklicznie. Biorąc udział w wyzwaniu, czytelnik bierze udział w rywalizacji, próbuje czegoś nowego, poszerza horyzonty, poznaje nowych ludzi, nowe historie, a tylko przy okazji wygrywa nagrody.

⁹ Tymczasem OECD podaje, że w Europie 37-45% uczniów deklaruje, że nie czytają dla przyjemności. Co więcej, w tej grupie jest znacznie więcej chłopców niż dziewcząt i różnica ta stale się powiększa. W 2009 r. OECD do definicji Reading Literacy (umiejętność czytania, kompetencje czytelnicze), zakładającej zdolność zrozumienia, praktycznego wykorzystania i refleksji nad tekstem pisanym, dodała osobiste zaangażowanie w czytanie – zob. M. Chojecka, *Co zrobić, żeby nasze dzieci polubiły czytanie...*, <https://calapolskacztydziedciom.pl/dla-edukatorow/czytanie-dzieciom/co-zrobic-zeby-nasze-dzieci-polubily-czytanie> (22.08.2020).

¹⁰ Cyt. za. R. Ciesielska-Kruczek, *Projekty wspierające rozwój czytelnictwa w Polsce i na świecie...*, op. cit., s. 29, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17444/Czytelnictwo%20w%20dobie%20informacji%20cyfrowej%20-%20Maja%20Wojciechowska.pdf?sequence=1#page=25> (22.08.2020).

przyjemność.

Ale od kilku lat wiem, że czytanie dla przyjemności nie jest tylko frajdą przekazaną mi przez rodziców. Jest frajdą, która pomaga! Badania edukacyjne przeprowadzone bardzo rygorystycznie w 32 krajach wykazały, że dzieci, które zostaną nauczone dla przyjemności osiągają lepsze wyniki w nauce, niezależnie od zamożności czy wykształcenia swoich rodziców¹¹.

Wielu specjalistów uważa, że czytać należy już niemowlętom. Jeżeli rozbudzimy w dziecku zainteresowanie książką, możemy przypuszczać, że czytanie stanie się przyjemnością, której młody odbiorca będzie chciał również doświadczać w dorosłym życiu. Pierwsze próby systematyzacji wiedzy na temat korzyści płynących z głośnego czytania książek dzieciom w wieku niemowlęcym oraz w wieku przedszkolnym (do 5 lat) odnajdujemy w raporcie National Early Literacy Panel (NELP). Autorzy przyznają w nim, że czytanie książek najmłodszym pozytywnie wpływa na rozwój biernego i czynnego słownictwa¹².

W 1989 r., pracujący w Boston City Hospital, Barry Zuckerman rozpoczął program Reach Out Read (ROR)¹³, którego podstawowym celem było „wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez wypromowanie głośnego czytania dzieciom przez rodziców od pierwszych tygodni życia, ze szczególnym uwzględnieniem mniej zamożnych grup społecznych”¹⁴. Dlatego podczas wizyt, w ramach profilaktyki zdrowotnej, pediatrzy edukowali rodziców w zakresie korzyści płynących z głośnego czytania, rozdawali kolorowe, tematyczne książeczki odpowiednie dla wieku dziecka (od 6 miesięcy do 6 lat). W przychodniach tworzone „czytelnicze salony tematyczne”¹⁵, w których wolontariusze czytali dzieciom, równocześnie pokazując rodzicom, w jaki sposób należy to robić, na przykład tempo, modulacja głosu, prezentacja ilustracji. Zdaniem badacza to lekarze powinni zajmować się promowaniem czytelnictwa, rodzice małego dziecka spotykają się z nimi regularnie, ponadto mają autorytet – rodzice liczą się ze zdaniem doktora. Propagowanie głośnego czytania jest szczególnie ważne zwłaszcza dla dzieci, które pochodzą z rodzin o niższym statusie społecznym i ekonomicznym. Brak umiejętności czytania to braki w osiągnięciu pełnej gotowości szkolnej. Barry Zuckerman podkreśla:

¹¹ M. Deskur, *Zwierzenie czytającej*, https://fpc.org.pl/wp-content/uploads/2020/03/onet_TerazCzasNaCzytanie_dla-przyjemno%C5%9Bci.pdf (22.08.2020).

¹² B. Zuckerman, M. Augustyn, *Books and reading: evidence-based standard of care whose time has come*, *Academic Pediatrics*, 2011, s. 11-17. Cyt. za A. Lelek, K. Migdał, J. Mrukowicz, *Szczepionka przeciw agresji i kłopotom szkolnym...*, *op. cit.*

¹³ Zob. więcej szczegółów na stronie www.reachoutandread.org (22.08.2020).

¹⁴ *Ibidem*. Zuckerman podkreśla, że koncepcja ROR to wynik jego dwóch doświadczeń. Pierwsze ma podłoże osobiste – wspólnie z żoną czytał książki swoim dzieciom, ponieważ był to jeden ze sposobów przygotowania do nauki. Drugie z kolei związane jest z jego pracą zawodową – powodem byli pacjenci, którzy nie radzili sobie w szkole.

¹⁵ Zob. Banach L., *Musimy zadbać o zrównoważony rozwój dzieci*, „Medycyna Praktyczna” <https://www.mp.pl/pediatria/ksiazka-na-recepte/208291,musimy-dbac-o-zrownowazony-rozwoj-dzieci> (22.08. 2020).

„Dzieci rodzą się z uformowanymi neuronami. Jednak połączenia synaptyczne między nimi w dużym stopniu wypracowane są po narodzinach, osiągając szczytowy rozwój w wieku 3 lat. Do 15 roku życia tracimy połowę tych synaps poprzez „przycinanie” połączeń nieużywanych, niewystawianych na działanie środowiskowe, natomiast te połączenia, które są stymulowane, wzmacniają się”¹⁶.

Dla rozwoju małego dziecka jego pierwsze trzy lata są najważniejsze. Czytający i rozmawiający z dzieckiem rodzic przyczynia się do rozwoju mózgu swojego dziecka¹⁷. Naukowcy z Ohio State University twierdzą, że dzieci w wieku pięciu lat, którym czytano pięć książeczek dziennie, mają za sobą kontakt z zasobem słów nieporównywalnie większym niż dzieci, którym nie czytano wcale¹⁸.

W Polsce od 2019 r. Fundacja Powszechnego Czytania realizuje projekt *Książka na receptę. Recepta na sukces*. To akcja zachęcająca pediatrów, neonatologów, także położne i pielęgniarki, by podczas swoich rutynowych czynności polecali czytanie i rozmowy z dziećmi. Narzędziem, które ma pomóc lekarzom, jest specjalna recepta dla rodziców (przygotowana przez Fundację), na odwrocie której można przeczytać o korzyściach płynących z regularnego czytania¹⁹. Propagatorzy projektu przekonują, że dzieci, którym czytamy codziennie, rozumieją więcej i używają więcej słów²⁰, szybciej rozwijają umiejętność zabawy, łatwiej radzą sobie z lękiem separacyjnym, rzadziej wykazują agresję i mają większą umiejętność skupiania uwagi²¹.

Książka jest doskonałym pośrednikiem w budowaniu pozytywnych relacji między dzieckiem a rodzicem. Czas spędzony na czytaniu to moment, w którym dziecko może poczuć się bezpiecznie i komfortowo²².

¹⁶ B. Zuckerman, A. Khandekar, *Metoda Reach Out and Read: oparte na dowodach badawczych podejście do promowania wczesnego rozwoju dzieci*, „Wolters Kluwer Health”, 2010 – cytata za M. Deskur, *Projekt „Książka na receptę. Recepta na sukces” – zaproszenie nowego środowiska do promocji czytania*, „Polonistyka. Innowacje”, 2019, nr 10, s. 188.

¹⁷ *Ibidem*, s. 189.

¹⁸ Zob. i por. *Codziennie czytanie dzieciom przynosi wymierne korzyści*, <https://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C33529%2Ccodziennie-czytanie-dzieciom-przynosi-wymierne-korzysci.html>.

¹⁹ Na stronie Fundacji można zobaczyć przykładową receptę oraz plakat rekomendujące codzienne czytanie dziecku. Akcja „Książka na receptę...” spotkała się z dużym zainteresowaniem różnych środowisk i zyskała patronat Ministra Zdrowia, Narodowego Funduszu Zdrowia, Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego, Polskiego Towarzystwa Neonatologicznego, Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych. W 2019 roku projektem objętych było pilotażowo 45 przychodni. Od 2020 roku następuje stopniowe rozpowszechnianie projektu – zob. na <https://www.książkanarecepte.pl> (22.08.2020).

²⁰ Doktor Jessica Logan z Ohio State University obliczyła, że różnica słów pomiędzy dziećmi, którym czytano i tymi, które wychowywały się bez książek, jest ogromna – stanowi ponad milion. W artykule przytaczane są również szczegółowe dane związane z obliczeniami, ile słów słyszy dziecko czytające, a ile to, któremu się nie czyta. „Obliczono, że dzieci, którym nie czytano wcale do 5. roku życia, słyszą 4662 słowa, przy czytaniu 1-2 razy w tygodniu - 63 570 słów, 3-5 razy w tygodniu - 169 520 słów, codziennie - 296 660 słów, a pięć razy dziennie - 1 483 300 słów. Zob. *Codziennie czytanie dzieciom przynosi wymierne korzyści...*, *op. cit.*

²¹ Szeroko wyniki różnych badań nt. korzyści płynących z regularnego czytania przedstawia artykuł A. Lelek, K. Migdał oraz J. Mrukowicza opublikowany w czasopiśmie „Medycyna Praktyczna”, zob. *Szczepionka przeciw agresji i kłopotom szkolnym...*, *op. cit.*

²² A. Lelek, K. Migdał, J. Mrukowicz, *Szczepionka przeciw agresji i kłopotom szkolnym...*, *op. cit.*

Wirus i bajka

Takiego bezpieczeństwa i opieki potrzebują najmłodszy, jeszcze bardziej, od marca 2020 roku, kiedy Światowa Organizacja Zdrowia ogłosiła pandemię wywołaną wirusem SARS-CoV-2. Epidemia sprawiła, że społeczeństwo znalazło się w sytuacji trudnej. Zamknięte szkoły²³, placówki kulturalno-oświatowe, niektóre zakłady pracy i hasło: „Zostań w domu!” zmieniły świat zarówno dorosłych, jak i dzieci. Codziennosc, w której strach przeplatał się z niepewnością, zaczęła stwarzać sytuacje problemowe, powodować lęki, które trzeba było zrozumieć i oswoić.

Jednym ze sposobów oswojania „tego Obcego – koronawirusa” okazało się czytanie literatury. Już starożytni wykazywali, że czytanie książek ma znaczący wpływ na rozwój człowieka. W Tebach nad wejściem do biblioteki Ramzesa II (XIII w. p.n.e.) widniał napis „Psyches iatreion”, czyli „Lecznica dusz” (lub „Sanatorium dla umysłu”)²⁴. Odpowiednio dobrane książki mogą udzielić wsparcia psychicznego i emocjonalnego, mogą stać się witaminami²⁵, które są niezbędne do dobrego samopoczucia, wspomaganie procesu rozwijania osobowości, pobudzania wyobraźni, czy nabywania wiedzy o świecie.

Leczenie książką, czyli biblioterapia upowszechniała się przede wszystkim jako rodzaj psychoterapii stosowanej w pracy z grupą pacjentów, którzy mają problemy emocjonalne i psychiatryczne. Stosowana na oddziałach szpitalnych i otaczająca opieką ludzi chorych, zyskała miano biblioterapii klinicznej. W XX wieku popularna była biblioterapia wychowawczo-humanistyczna, udzielająca wsparcia psychicznego osobom potencjalnie zdrowym, które mają jakieś problemy życiowe. Obecnie najmodniejszą formą terapii stała się bajkoterapia i baśnioterapia²⁶, wspierająca rozwój emocjonalny oraz odporność psychiczną dziecka. Ta profilaktyczna, a zarazem terapeutyczna metoda kierowana jest do dzieci między czwartym a dziewiątym rokiem życia. Podczas spotkań z młodym odbiorcą terapeuta czyta specjalnie ułożoną bajkę.

Bajki terapeutyczne mają ściśle określone zadanie – pomagać w sytuacjach trudnych, tych, które się wydarzyły, bądź tych, które dopiero nastąpią. Opowieści te nie prezentują gotowych rozwiązań. Mały czytelnik jest jedynie stymulowany do zmiany w zakresie rozumienia problemu i postępowania. „Proces rozumienia uruchomiony poprzez przeżywanie sytuacji trudnych w świecie bajki nie rani, nie

²³ Od 16 marca 2020 r. wszystkie szkoły w Polsce będą zamknięte <https://samorzad.infor.pl/wiadomosci/3627084,Od-16-marca-2020-r-wszystkie-szkoly-w-Polsce-beda-zamkniete.html> (20.08.2020).

²⁴ W. Czernianin, H. Czernianin, K. Chatzipentidis, *Podstawy współczesnej biblioterapii. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2017, s. 17, https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/79760/Podstawy_wspolczesnej_biblioterapii.pdf (10.10.2020).

²⁵ Wanda Matras-Mastalerz w rozmowie z Krystyną Trzupek mówi o bajkach w kontekście superwitaminy. Zob. i por. K. Trzupek, *Poproszę książkę na receptę*, „Gazeta Krakowska”, 2017, <https://plus.gazetakrakowska.pl/poprosze-ksiazke-na-recepte/ar/11744121> (08.08.2020).

²⁶ *Ibidem*.

przeraża, natomiast delikatnie <otwiera> na problem. Bajka terapeutyczna mówi o trudnej emocjonalnie sytuacji w kontekście społecznym, ilustruje różne sposoby myślenia o nieprzyjemnych wydarzeniach i sposobach, strategiach działania²⁷. Pokazuje dziecku, że nie jest jedynym, który boryka się z problemem, że są inni, którzy przeżywają podobne sytuacje. Bajki terapeutyczne w swoich założeniach mają oddziaływać profilaktycznie (profilaktyka pierwszorzędowa), wspierać (profilaktyka drugorzędowa) bądź oddziaływać terapeutycznie (profilaktyka trzeciorzędowa)²⁸. Ich podstawowym celem jest przygotowanie dziecka do odnajdywania się w nowych sytuacjach, pokazanie sposobów radzenia sobie z nimi. Zbudowanie tzw. zasobów osobistych – wiedzy i samowiedzy, z której dziecko będzie mogło skorzystać²⁹.

Sytuacją nową, nienaturalną i trudną dla dziecka okazała się pandemia wywołana wirusem SARS-CoV-2. By oswoić najmłodszych z pandemicznymi zmianami, wielu psychologów, pedagogów, lekarzy, autorów literatury dziecięcej i młodzieżowej, także nauczycieli i rodziców zaczęło – obok udzielania porad, kręcenia filmików, wymyślania piosenek i wierszyków – pisać i zamieszczać w Internecie bajki, których główny bohater musi zostać w domu, bo na świecie pojawił się wirus.

W bajce psycholożki i nauczycielki języka polskiego Marty Mytko *Jeżyk Bartek zostaje w domu* tytułowy bohater nie może pójść do szkoły z powodu wirusa. Kiedy Bartek pierwszy raz słyszy to słowo z ust mamy, nic nie rozumie, potrzebuje wyjaśnień: co to jest wirus, komu zagraża, jak się rozprzestrzenia, co należy zrobić, by nie zachorować. Ciepły, spokojny i troskliwy głos mamy uspokaja Jeżyka. Chociaż Bartuś tęskni za kolegami i doskwiera mu smutek, nie czuje się samotny – ma mamę, która świetnie go rozumie i potrafi zagospodarować wolny czas³⁰.

Wśród pandemicznych opowieści zainteresowaniem cieszyła się *Bajka o Złym Królu Wirusie i Dobrej Kwarantannie*, napisana przez Dorotę Bródkę – psycholożkę i psychoterapeutkę.

„Za siedmioma górami, za siedmioma lasami były sobie całkiem duże królestwa. Było Królestwo Pachnących Jabłek, Królestwo Lawendowe, Królestwo Czerwonego Pomidora i Królestwo Leśnych Grzybów”³¹.

Życie w tych królestwach było szczęśliwe, dzieci chodziły do szkoły, dorośli robili „dorosłe rzeczy”, do momentu, kiedy nie pojawił się zły król Korona Wirus. Władca ten miał bardzo duże wojsko, chciał zawładnąć wszystkimi królestwami, kiedy tylko

²⁷ *Ibidem*, s. 226.

²⁸ *Ibidem*, s. 229.

²⁹ *Ibidem*, s. 246.

³⁰ Pandemicznych bajek zasługujących na uwagę jest wiele, nie sposób omówić wszystkich, dlatego przywołuję te, które czytane bywały najczęściej.

³¹ D. Bródka, *Bajka o Złym Królu Wirusie i Dobrej Kwarantannie*, <https://dorotabrodka.pl/wp-content/uploads/2020/03/bajka-o-kwarantannie-i-wirusie-z-kolorem.pdf>.

pojawiał się w danej krainie, wszystko zamieniał w szarość, a ludzie zaczynali chorować. Inni Królowie nie chcieli poddać się Wirusowi, dlatego zjednoczyli się i podjęli walkę. Do współpracy zaprosili m.in. Mądrych Ludzi, z pomocą których udało się im opracować plan działania. Postanowili zbudować Mur Odporności i otoczyć go Kwarantanną. Kiedy Mur Odporności rósł w siłę, król Wirus słabnął. Po pewnym czasie, kiedy Mur był już bardzo silny, zakończono Kwarantannę i zorganizowano piknik. Wszyscy mogli się znowu spotkać, nikt nie tęsknił za Królem Wirusem, który wrócił do swojej krainy. Bajka Doroty Bródki wyróżnia się na tle innych utworów o koronawirusie. Przede wszystkim brak w niej dosłowności, autorka operuje symbolami i ukrytymi komunikatami – Mur Odporności, Kwarantanna, Bardzo Mądrzy Ludzie. Bajka ma charakter dialogowy, zawiera puste miejsca wymagające uzupełnień, stawia pytania odbiorcy, angażując go w proces czytania.

Zdecydowana większość z proponowanych w Internecie pandemicznych bajek wpisuje się w strukturę bajki terapeutycznej, np. seria bajek *O krainie Polandii*³² autorstwa Lidii Ippold, *Zgrywisia, zaklęcie i zabawa w śpiewanego* Marii Maruszczyk czy *Wirusobajka* Anny Jaworskiej. Główny bohater opowieści, którym może być język, smok, drobinka czy zwyczajne dziecko, przeżywa komplikacje: nie może pójść do szkoły, przedszkola, odwiedzić babci czy dziadka, ponieważ na świecie pojawił się wirus – Zły Król Wirus, koronastworek, głupi wirus itp. Obecność tego złego burzy uporządkowany wcześniej świat bohatera, kurczy jego przestrzeń, ponieważ trzeba pozostać w domu. W głowie małego dziecka, języka, smoka, drobinki, kotłują się pytania: Dlaczego nie mogę pójść do szkoły? Dlaczego nie mogę odwiedzić dziadka? Dlaczego nie mogę spotkać się z przyjaciółmi? Dlaczego ciągle muszę myć ręce? Dlaczego muszę mieć szkołę w domu, a „nauczyciele przychodzą do komputera jako gadające głowy”? Sytuacji zamknięcia i ograniczenia towarzyszą różne uczucia począwszy od smutku, żalu, a skończywszy na samotności. Bohater nie jest jednak sam, ma swojego opiekuna, przewodnika, przyjaciela – najczęściej mamę, która słucha, przytula, ale przede wszystkim tłumaczy, że na całym świecie panuje choroba, że chorobę powodują wirusy, których nie widać gołym okiem. Mama podbudowuje, wzmacnia samoocenę, pokazuje inną perspektywę, możliwości, które przynosi czas spędzony w domu. Bohater oswaja towarzyszące mu emocje, jest gotowy na zmianę, wirus nie jest już taki straszny, przestaje się bać. Napisane bajki kończą się szczęśliwie – Zły Król Wirus odchodzi do swojej krainy. Opowieść daje nadzieję, że skoro wirus zniknął z wyobrazonego świata, być może zniknie i z naszej rzeczywistości.

³² Zestawienie wyżej wymienionych bajek oraz adresy bibliograficzne można odnaleźć na stronach: <http://aktywneczytanie.pl/koronawirus-w-bajkach-bajki-o-wirusie> (20.10.2020) oraz <https://biblioteka.pl/artukul/Jak-pracowac-zdalnie-Cz-2-Biblioterapia/9620> (20.10.2020).

Wśród koronawirusowych bajek terapeutycznych dominują te o charakterze psychoedukacyjnym. Ich podstawowym celem jest osvajanie sytuacji zagrożenia, kiedy dziecko ma doświadczyć czegoś nowego, a budzi to w nim niepokój. Redukcja negatywnych stanów emocjonalnych odbywa się wówczas poprzez przedstawienie wzoru innego sposobu myślenia o sytuacji trudnej. Tego typu bajka nie ma charakteru moralizatorskiego, dziecko samodzielnie odkrywa problem i poszukuje jego rozwiązania³³.

Podsumowanie

W ciągu ostatnich kilku miesięcy Internet stał się skarbnicą wiedzy o koronawirusie. Znalazły się tu m.in. porady i wskazówki lekarzy, programy i krótkie filmy edukacyjne³⁴, piosenki i wierszyki związane z profilaktyką, promocją zdrowia dla dzieci³⁵; szkolenia, warsztaty i webinaria³⁶. W bogatej ofercie nie zabrakło poradników, np. *Cześć. Jestem wirus – kuzyn grypy i przeziębienia* Manueli Cruz³⁷, książeczek, np. *Masz tę moc!*³⁸, dającej praktyczne wskazówki, jak uchronić się przed koronawirusem. Największą grupę tekstów stanowią jednak bajki, a wśród nich bajki terapeutyczne³⁹ nakierowane na odbiorcę dziecięcogo.

Świat dorosłych jest dla dziecka niezwykle skomplikowany, bajki dają młodemu odbiorcy możliwość odpowiedzi na trudne pytania, przygotowują do życia w społeczności, pozwalają nazywać emocje, rozwijają szacunek do natury, wyobraźnię i fantazję. Pandemia wyrzuciła większości z nas życie do góry nogami, ale lęk, strach, który nam towarzyszy możemy łagodzić, czytając. W trakcie czytania dziecko ma możliwość przebywania w bezpośredniej bliskości swojego opiekuna, znajduje się w sytuacji emocjonalnie bezpiecznej.

³³ Zob. i por. *ibidem*, s. 239-246.

³⁴ Program edukacyjny Edusie zrealizował film pt. *Co to jest koronawirus?*. Główni bohaterowie uczestniczą w teleporadzie, podczas której lekarz tłumaczy, czym jest koronawirus, <https://www.youtube.com/watch?v=Xdblj09W8BM> (22.10.2020).

³⁵ Jedną z najpopularniejszych piosenek to np. *Umyj ręce*, <https://www.youtube.com/watch?v=Kv596nhAmt8> (22.10.2020). Dużym zainteresowaniem cieszyły się również krótkie animacje, np. *To minie*, która przedstawiała uczucia towarzyszące w sytuacji pandemii, pokazywała wartość rozmowy z rodzicami, https://www.youtube.com/watch?v=htOKI_f78y8 (22.10.2020).

³⁶ Szczegółowego przeglądu wymienionych form dokonały biblioterapeutki Lidia Ippoldt, Wanda Matras-Mastalerz, pisząc o modelu działań biblioterapeutycznych online, <https://biblioteka.pl/artukul/Jak-pracowac-zdalnie-Cz-2-Biblioterapia/9620> (22.10.2020).

³⁷ M. M. Cruz, *Cześć. Jestem wirus – kuzyn grypy i przeziębienia*, <http://mamyprojekt.pl/koronawirus/> (22.10.2020).

³⁸ *Masz tę moc!* – praca zbiorowa, <https://www.wydawnictwoolesiejuk.pl/wiadomosci/czytaj/darmowa-ksiazka-elektroniczna-o-koronawirusie-dla-dzieci> (22.10.2020).

³⁹ Nie sposób wymienić wszystkich, które powstały, ponieważ wciąż tworzone są kolejne. Dużym ułatwieniem są tzw. internetowe wykazy zawierające spis bajek i innych opowiadań o koronawirusie, np. <https://aktywneczytanie.pl/koronawirus-w-bajkach-bajki-o-wirusie>.

Wspólne czytanie bajek w czasach pandemii nie tylko rozwija osobowość, kompetencje społeczne, ale umacnia relację, jaka tworzy się pomiędzy rodzicem a dzieckiem.

Bibliografia

- Deskur M., *Projekt „Książka na receptę. Recepta na sukces” – zaproszenie nowego środowiska do promocji czytania*, „Polonistyka. Innowacje”, 2019, nr 10, s. 187-190.
- Franaszczuk-Truszkowska M., *Biblioterapia dla klas IV-VI szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2006.
- Janus-Sitarz A., *Przyjemność i odpowiedzialność w lekturze*, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2009, s. 29.
- Kruszewska A., *Oddziaływanie bajki na życie emocjonalne dziecka kończącego roczne przygotowanie przedszkolne*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika” 2017, nr 14, s. 215-229.
- Moc jest w nas. Bajki terapeutyczne dla dzieci i ich rodziców*, K. Zdanowicz-Kucharczyk (red.), Wydawnictwo Impuls, Kraków 2016.
- Molicka M., *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Media i Rodzina, Poznań 2011.
- Molicka M., *Bajki terapeutyczne*, cz. II, Media i Rodzina, Poznań 2003.
- Oatley K., wywiad z A. Chrzanowską: *W teatrze emocji*, „Charaktery”, magazyn psychologiczny, 2008, nr 12 (143).
- Poleszka D., *Wpływ bajkoterapii na rozwój psychiczny i emocjonalny dziecka w wieku wczesnoszkolnym*, [w:] *Bajka w badaniach humanistów*, J. Strycharski, M. Zaorska (red), Katedra UNESCO Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Centrum Badań Społecznych UWM, Olsztyn 2014, cz. 5, s. 235-251.
- Radowska-Lisak M., *Bajka jako zjawisko międzygatunkowe*, [w:] *Bajka w badaniach humanistów*, J. Strycharski, M. Zaorska (red.), Katedra UNESCO Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Centrum Badań Społecznych UWM, Olsztyn 2014, cz. 5, s. 268-278.

Źródła internetowe

- Banach L., *Musimy zadbać o zrównoważony rozwój dzieci*, „Medycyna Praktyczna”, <https://www.mp.pl/pediatric/ksiazka-na-recepte/208291,musimy-dbac-o-zrownowazony-rozwoj-dzieci> (22.08.2020).
- Bródka D., *Bajka o złym Królu Wirusie i dobrej Kwarantannie*, https://d-pt.ppstatic.pl/k/r/1/8b/08/5e6f51705416d_z.pdf?1584353648.
- Chojeczka M., *Co zrobić, żeby nasze dzieci polubiły czytanie...*, <https://calapolskaczytadzieciom.pl/dla-edukatorow/czytanie-dzieciom/co-zrobic-zeby-nasze-dzieci-polubily-czytanie> (22.08.2020).
- Ciesielska-Kruczek R., *Projekty wspierające rozwój czytelnictwa w Polsce i na świecie*, [w:] *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*, M. Wojciechowska (red.), Wydawnictwo SBP – Uniwersytet Gdański, Warszawa 2015, s. 29. <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17444/Czytelnictwo%20w%20dobie%20informacji%20cyfrowej%20-%20Maja%20Wojciechowska.pdf?sequence=1#page=25> (22.08.2020).
- Codzienne czytanie dzieciom przynosi wymierne korzyści*, <https://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C33529%2Ccodzienne-czytanie-dzieciom-przynosi-wymierne-korzysci.html>.
- Cruz M. M., *Jak rozmawiać z dziećmi o koronawirusie*, <https://www.medexpress.pl/jak-rozmawiac-z-dzieci-o-koronawirusie-pobierz-bezplatny-poradnik/76708> (01.09.2020).

- Czernianin W., Czernianin H., Chatzipentidis K., *Podstawy współczesnej biblioterapii. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2017, https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/79760/Podstawy_wspolczesnej_biblioterapii.pdf (10.10.2020).
- Deskur M., *Zwierzenie czytającej*, zob. na https://fpc.org.pl/wp-content/uploads/2020/03/onet_TerazCzasNaCzytanie_dla-przyjemno%C5%9Bci.pdf (22.08.2020).
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej - Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Tekst mający znaczenie dla EOG) (2018/C 189/01)*, [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) (22.08.2020 r.).
- Frączek A., Podleś E., *Masz tę moc*, https://www.wydawnictwoolesiejuk.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Koronawirus.pdf (01.09.2020).
- Ippoldt L., *O krainie Pollandi, która nie dała się koronostworkowirusowi; O tym jak Kornelka z krainy Pollandi pokochała książki; O tym, jak Marcelek z krainy Pollandi obronił dom przed koronostworkami; O Maksie i jego cioci Kwarantannie z krainy Pollandi; O Wielkiej Orkiestrze Antykoronowirusowej Pomocy z krainy Pollandi; O Maksie i jego cioci Kwarantannie z Krainy Pollandi*, <https://www.bibpedskawina.pl/attachments/article/250/Pollandia.pdf>.
- Jaworska A., *Wirusobajka*, <https://www.youtube.com/watch?v=x1YbDDpMXb8&app=desktop>.
- Konkurs na blogowe bajki terapeutyczne, <https://lodz.naszemiasto.pl/tag/konkurs-bajki-terapeutyczne> (20.08.2020).
- Kudyba M., *Upowszechnianie czytelnictwa. Przegląd kampanii ogólnopolskich i lokalnych akcji*, „Warsztaty Bibliotekarskie” 2015, nr 2 (46) [dokument elektroniczny], <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/upowszechnianie-czytelnictwa-przeglad-kampanii-ogolnopolskich-i-lokalnych-akcji> (22.08.2020).
- Lelek A., Migdał K., Mrukowicz J., *Szczepionka przeciw agresji i kłopotom szkolnym...czyli o korzyściach z czytania dzieciom książek od kołyski*, „Medycyna Praktyczna-Pediatria”, 2019, nr 1, <https://www.mp.pl/pacjent/pediatria/ksiazka-na-recepte/206242,szczepionka-przeciw-agresji-i-kłopotom-szkolnym> (22.08.2020).
- Łuksza A., Supel B., *Staś i Jadzia Pętelka zostają w domu – materiały przygotowane na podstawie serii „Staś Pętelka” i „Jadzia Pętelka”* Stas-i-Jadzia-Petelka-zostaja-w-domu.pdf (zielonasowa.pl) (01.09.20).
- Maruszczyk M., *Zgrywisia, zaklęcie i zabawa w śpiewanego*, <https://www.youtube.com/watch?v=x1YbDDpMXb8&app=desktop>
- Matras-Mastalerz W., *Nowe tendencje, zadania i funkcje współczesnej literatury dziecięco-młodzieżowej*, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/28078/117-135_MatrasMastalerz_Nowe%20tendencje%2C%20zadania%20i%20funkcje%20wspo%C5%82czesnej%20literatury%20dzieci%C4%99comłodzieżowej.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mytko M., *Jeżyk Bartek zostaje w domu*, <https://dzieciecapsychologia.pl/wp-content/uploads/2020/03/Je%C5%BCyk-Bartek.pdf>.
- Nowe technologie całkowicie zmienią rynek pracy. Wiele zawodów zniknie, ale powstaną też nowe*, <https://alebank.pl/nowe-technologie-calkowicie-zmienia-rynek-pracy-wielu-zawodow-zniknie-ale-powstana-tez-nowe> (01.10.2020).
- Program Reach Out & Read, www.reachoutandread.org (22.08.2020).
- Projekt „Książka na receptę”, <https://www.ksiazkanarecepte.pl> (22.08.2020).
- Stan czytelnictwa w Polsce w 2019 roku. Wstępne wyniki*, <https://www.bn.org.pl/download/document/1587585168.pdf> (22.08.2020).
- Strony z darmowymi e-bookami i audiobookami np. <https://lektury.gov.pl> (22.08.2020); <https://woblink.com/katalog/ebooki/dla-dzieci-k2/darmowe> (22.08.2020).
- <http://bookto.pl/blog/2015/04/darmowe-lektury-szkolne-czyli-baza-bezplatnych-e-bookow-formacie-epub-mobi-i-pdf> (22.08.2020).
- Strona Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego, [118](http://www.biblioterapiatow.pl/index.php/z-</p></div><div data-bbox=)

warsztatu-biblioterapeuty/polecane-publicacje-2018 (20.08.2020).

Strzałkowska M., *Wirus* <https://www.facebook.com/WydawnictwoBajka/photos/a.158692197479856/3357039870978390/?type=3&t> (01.09. 2020).

Szreder J., *Seria opowiadań o Drobinku i jego rodzinie*, który przez pandemię nie może pójść do szkoły i spotykać się ze znajomymi, <http://www.ppp-raciborz.pl/polecane-linki> (01.09.2020).

Trzupek K., *Poproszę książkę na receptę*, „Gazeta Krakowska” 31.07. 2017, <https://plus.gazetakrakowska.pl/poprosze-ksiazke-na-recepte/ar/11744121> (08.08. 2020).

Wyzwania czytelnicze

[https://okonwsieci.pl/wyzwanie-czytelnicze-okonia-2020/\(22.08.2020\)](https://okonwsieci.pl/wyzwanie-czytelnicze-okonia-2020/(22.08.2020)).

[http://martamrowiec.pl/wyzwanie-ksiaskowe/\(22.08.2020\)](http://martamrowiec.pl/wyzwanie-ksiaskowe/(22.08.2020)).

[https://kreatywnajacewiczkowka.blogspot.com/p/blog-page_5.html\(22.08.2020\)](https://kreatywnajacewiczkowka.blogspot.com/p/blog-page_5.html(22.08.2020)).

<http://www.rudymspojrzeniem.pl/2019/12/wyzwanie-wypozyzione-2020.html> (22.08.2020).

Zalecenia Rady Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w okresie uczenia się przez całe życie (Tekst mający znaczenie dla EOG; 2018/C189/01) – pkt. 6 i 7 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) (20.10. 2020).

The Value of Reading and Fairy Tales in Times of a Pandemic

Summary

The main aim of the article is to show the value of reading therapeutic fairy tales to the youngest in the situation of the SARS COV-2 virus pandemic. Reading is one of the key competences of the twenty-first century, which significantly affects the human development: it enriches one's vocabulary, develops imagination, trains memory, contributes to building positive relationships. The pandemic situation caused by the presence of the virus put us in a difficult situation, in which fear and uncertainty began to creep into everyday life. The pandemic changes particularly affected children who did not understand why, for example, they suddenly had to stay at home. The way to explain the viral reality to the youngest was to read the newly created coronavirus fairy tales together. In the article you can find references to the most popular pandemic stories that are psychoeducational therapeutic fairy tales.

Keywords: fairy tales, reading, pandemic, child